

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica IX (2015)

ISSN 2084-5456

Małgorzata Szelińska-Kukulak, Józef Kukulak

Szkolnictwo wyższe w Portugalii, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia w zakresie geografii i geologii

Streszczenie

Celem artykułu jest przedstawienie istotnych cech szkolnictwa wyższego Portugalii, będącego częścią europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia geograficznego i geologicznego. Temat zrealizowano głównie na podstawie materiałów źródłowych pozyskanych z ośrodków naukowych Portugalii i dane statystyczne z lat 2010–2014. Dla przedstawienia wyników badań zastosowano metody opisowe, statystyczne i graficzne. Opracowanie obejmuje wszystkie dystrykty Portugalii. Portugalia jest krajem, w którym od lat 70. XX wieku dokonał się wielki postęp w dziedzinie edukacji. Znacznie zmniejszył się poziom analfabetyzmu oraz nastąpił szybki rozwój szkolnictwa wyższego. W 2010 r. na blisko 300 wyższych uczelniach naukę pobierało 380 tys. studentów. Państwo na edukację przeznaczyło 5,6% PKB (dla porównania w Polsce było to 5,2% PKB). Absolwenci szkół średnich II. stopnia lub równoważnych im kursów zawodowych mają do wyboru różne rodzaje szkół wyższych: państwowe lub prywatne, uniwersytety lub politechniki – szkoły zawodowe techniczne, artystyczne, kształcące specjalistów z zakresu turystyki, służb medycznych i wielu innych dziedzin. Szkolnictwo państwowe finansowane jest z budżetu państwa, a uczelnie prywatne są częściowo dofinansowywane przez państwo. Studia są trzystopniowe: I stopień – studia licencjackie (*licenciatura*), II stopień – studia magisterskie (*mestrado*) i III stopień – studia doktoranckie (*doutorado*). Wspieraniu międzynarodowej współpracy w dziedzinie edukacji służy realizowany w szkołach wyższych Lifelong Learning Programme, w tym program Erasmus+. Punkty ECTS pozwalają Portugalczykom odbywać część studiów poza krajem oraz przyjmować studentów z zagranicy. Studenci zagraniczni stanowią ok. 2,5% ogółu studiujących. Geografia jako kierunek studiów prowadzona jest tylko na kilku portugalskich uniwersytetach, w tym na największym uniwersytecie w Lizbonie i najstarszym w Coimbrze, nieco więcej ośrodków oferuje studia z geologii. Głównie w instytucjach politechnicznych prowadzone są kierunki pokrewne geografii, jak: nauki o środowisku czy turystyka – kierunek popularny z uwagi na walory przyrodnicze i kulturowe, jakimi dysponuje Portugalia. Szkoły wyższe oferują też inne kierunki studiów, które w swoich programach zawierają kursy z zakresu nauk geograficznych i geologicznych jako przedmioty pomocnicze, przydatne studentom w przyswojeniu wiedzy ze swojej dziedziny.

Słowa kluczowe: geografia; geologia; Portugalia; szkolnictwo wyższe

Higher education in Portugal, with particular emphasis on geography and geology education

Abstract

The article presents the essential features of higher education in Portugal as a part of the European area of higher education, with a particular emphasis on geographical and geological education. The research was carried out mainly on the basis of source materials obtained from Portuguese research centers, as well as statistical data from 2010–2014. Descriptive, statistical and graphical methods were used to present the results. The study covers all the districts of Portugal. Since the 1970s Portugal has made huge progress in the field of education. The level of illiteracy has been significantly decreased, the number of higher schools has multiplied several times and the number of students has increased over fourteen times. Over 380,000 students have attended about 300 higher education facilities in 2013. 5.6% of Portuguese GDP (2010) is spent on education. ECTS credits allow the Portuguese to spend a part of their studies abroad, as well as to receive foreign students. In 1999 Portugal signed the Bologna Declaration and thus committed to taking action in accordance with its terms. Nowadays, concluding their studies after 3 (polytechnics) or 4 years (universities) students can obtain a bachelor's degree (*licenciado*), and after further 1.5–2 years – a master's degree (*mestre*). Another 3 years of education completed with dissertation's defense give the doctoral degree (*doutor*). Geography and geology as fields of studies are available at several universities in Portugal, including the largest one in Lisbon and the oldest one in Coimbra. Courses related to geography are available at numerous other educational institutions, including polytechnics. Higher schools also run other courses of study, which in their programs include courses in geographical sciences as supplementary subjects, useful to students in mastering the knowledge of their field.

Key words: geography; geology; higher education; Portugal

Wprowadzenie

System szkolnictwa wyższego w państwach europejskich jest zróżnicowany, przy zachowaniu jednak ogólnych zasad wynikających z wymogów przyjętej przez kraje-sygnatariusze Deklaracji Bolońskiej. Zasady te umożliwiają m.in. mobilność studentów, regulują sprawy związane z nabywaniem uprawnień zawodowych, wspólną polityką badań naukowych (Ramowe Programy Badawcze). Jednak każde z państw ma prawo do zachowania własnego systemu szkolnictwa odpowiadającego jego tradycjom i potrzebom gospodarki (System szkolnictwa 2014).

Celem artykułu jest przedstawienie istotnych cech szkolnictwa wyższego Portugalii, będącego częścią europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia geograficznego i geologicznego. Szczegółowa analiza dotyczy m.in. stanu i przestrzennego zróżnicowania bazy uczelnianej w poszczególnych prowincjach, wiodących ośrodków akademickich oraz oferty edukacyjnej. Realizacja tematu opiera się na zebranych materiałach źródłowych z kilku ośrodków naukowych Portugalii (Bragança, Viana do Castelo i Porto, pozyskanych podczas pobytu w Portugalii w ramach programu LLP Erasmus w roku 2012 i 2013) oraz danych z roczników statystycznych. Dokonano również kwerendy literatury o wyższym szkolnictwie europejskim, materiałów informacyjnych uczelni, zaktualizowanych danych statystycznych o kierunkach studiów i programach kształcenia,

zamieszczane na stronach internetowych uczelni oraz stronie rządowej, Ministerstwa Edukacji i Nauki (*Ministério da Educação e Ciência*) oraz Ministerstwa Nauki, Techniki i Szkolnictwa Wyższego (*Ministério da Ciência, Tecnologia e Ensino Superior*).

Zebrany materiał o stanie szkolnictwa wyższego Portugalii odnosi się do ostatnich kilku lat, tj. 2010–2014. Korzystając z dostępnych źródeł informacji, starano się przedstawić, w miarę możliwości, aktualny stan szkolnictwa wyższego i na podstawie tych danych dokonywać porównań.

Opracowanie obejmuje wszystkie dystrykty Portugalii zarówno w regionach kontynentalnych (*Norte/ Północna Portugalia, Centro/Środkowa Portugalia, Lisboa/ Lizbona, Alentejo i Algarve*), jak i regiony wyspiarskie (Region Autonomiczny Azorów i Region Autonomiczny Madery).

Podjęte zagadnienie zrealizowano metodą opisową i statystyczną. Dokonano selekcji materiałów zebranych z różnych źródeł w celu możliwości ich porównań, tak w zakresie przedmiotowym, jak i czasowym. Dla przestrzennego zobrazowania prezentowanych zagadnień materiał tekstowy wzbogacono o ryciny. Dane statystyczne ujęto w zestawienia tabelaryczne.

Literatura dotycząca szkolnictwa wyższego Portugalii nie jest obszerna, zwłaszcza z lat wcześniejszych. Bardziej aktualne i szczegółowe opracowania tematyczne ukazały się dopiero w ostatnich latach. Należy do nich m.in. praca G. Neave, A. Amaral (2011) oraz raport Portuguese Higher Education: A View From The Outside 2012, przygotowany przez międzynarodowych ekspertów European University Association (EUA) na zlecenie Konsorcjum Rektorów Uniwersytetów Portugalskich (*Conselho de Reitores das Universidades Portuguesas – CRUP*). Wiele miejsca w tym raporcie, jak i w pracy B. G. Cabrito (2001) poświęcono zagadnieniom ekonomicznym – zasadom finansowania nauki w szkole wyższej, gdyż studia w Portugalii są płatne, nawet na uczelniach państwowych.

Na temat szkolnictwa w Portugalii, a zwłaszcza szkolnictwa wyższego, pisało w Polsce niewielu autorów (m.in. Rabczuk 1991; Mosakowski 2002; Karpiński 2003). Wydana w 2000 r. monografia R. Pachocińskiego *Współczesne systemy edukacyjne* nie uwzględniała Portugalii. Również w pracy A. Seredyńskiej (2005), poświęconej zagadnieniom systemów wychowania i oświaty w wybranych krajach, nie podejmuje się tej tematyki. Opracowanie W. Zgliczyńskiego (2010) dotyczy bardziej ogólnych zagadnień polityki edukacyjnej Unii Europejskiej, a nie prezentuje rozwiązań w poszczególnych krajach. Natomiast rozdział (autorstwa A. Boroń) poświęcony systemowi edukacyjnemu Portugalii, z informacjami dotyczącymi także szkolnictwa wyższego, znalazł się w wydany w 2012 roku opracowaniu zbiorowym „Systemy edukacji w krajach europejskich”.

Znacznie częściej niż naukowe opracowania, można znaleźć praktyczne informacje na ten temat zamieszczone m.in. w informatorze dla uczestników międzynarodowej wymiany studentów w ramach różnych programów, np. Erasmus, na stronach organizacji związanych ze szkolnictwem, np. EURIDICE (Zestawienie systemów 2009) oraz dość szczegółowe i na bieżąco aktualizowane na oficjalnych stronach internetowych poszczególnych uczelni, np. *Instituto Politecnico de Viseu*, jak i na stronach rządowych i ministerialnych.

Portugalia jest krajem, który od lat 70. XX wieku dokonał ogromnego postępu także w dziedzinie edukacji. Przełomowy był rok 1974, kiedy to dokonano się

„goździkowa rewolucja”. Po upadku rządów Antonia de Oliveiry Salazara Portugalia miała jeden z najwyższych wskaźników analfabetyzmu w Europie, jeszcze obecnie wśród osób powyżej 15. roku życia wynosi on niemal 5% (The World 2014). Jak podaje R. Dobrzański (1985: 72), „Portugalia jest jedynym krajem Europy, w którym w latach sześćdziesiątych zmalała liczba uczniów szkół średnich (5%). Stan szkolnictwa podstawowego i średniego znajdował odbicie w słabym rozwoju szkolnictwa wyższego”. Autor podaje, że na początku lat 80. XX w. na trzech działających uniwersytetach (w Lizbonie, Porto i Coimbrze) uczyło się 35 tys. studentów, z których 40% na kierunkach humanistycznych, 15% na medycznych, a 10% na kierunkach technicznych. Wprowadzając reformy, zreformowano również system edukacyjny. W powstających nowych firmach brakowało wykwalifikowanych kadr, rozbudowano więc program szkoleń zawodowych. Nastąpił szybki rozwój szkolnictwa wyższego, liczba szkół wyższych wzrosła kilkakrotnie, liczba studentów 14-krotnie. Według najnowszych źródeł statystycznych (Portugal em Numeros 2012 in Figures, 2014) w roku akademickim 2012/2013 na 298 wyższych uczelniach Portugalii kształciło się 371 tys. studentów, a kadrę nauczycielską stanowiło blisko 35,5 tys. osób. Kształcenie ustawiczne dorosłych obejmowało prawie 6% ludności w wieku 25–64 lata. Nakłady na edukację wynosiły 5,6% PKB (The World 2014).

Organizacja szkolnictwa wyższego, rodzaje szkół wyższych, kierunki kształcenia

Pierwszym etapem kształcenia w Portugalii jest nieobowiązkowa edukacja przedszkolna, obejmująca dzieci w wieku 3–5 lat. Dzieci w wieku 6–15 lat objęte są kształceniem obowiązkowym.

Tak więc nauka w szkole wyższej poprzedzona jest 9 latami uczęszczania do szkoły podstawowej – elementarnej (*Ensino básico*), w której kształcenie jest bezpłatne, a nauka podzielona na 3 etapy. Cykl pierwszy obejmuje klasy 1–4, cykl drugi klasy 5–6 (*Ensino básico – 1.s e 2.s ciclos*), cykl trzeci to 3 lata nauki w klasach 7–9 (*Ensino básico – 3.s ciclo*) szkole średniej I stopnia. Po ukończeniu tych trzech etapów nauki i zdaniu egzaminów państwowych uczniowie mogą skorzystać z kształcenia nadobowiązkowego i wstąpić do szkoły średniej II stopnia (*Ensino secundário*), państwowej lub prywatnej, obejmującej klasy 10, 11 i 12, o profilu kształcenia ogólnokształcącym: matematyczno-przyrodniczym i humanistycznym (*Científico-humanístico*), technicznym (*Tecnológico*), artystycznym (*Artístico especializado*) lub zawodowym (*Profissional*). Ta szkoła jest przeznaczona dla uczniów w wieku 15–18 lat (Zestawienie systemów, 2009).

Absolwenci szkół średnich (lub równoważnych im kursów zawodowych, prowadzonych przez upoważnione do tego uczelnie), po otrzymaniu świadectwa ich ukończenia (dyplomu *Ensino secundário*), mają do wyboru wyższe szkoły państwowe, finansowane częściowo z budżetu państwa lub uczelnie prywatne, często również dofinansowywane przez państwo.

W obu przypadkach są to głównie uniwersytety (*Universidades*) lub politechniki (*Politécnicos Institutos*), będące szkołami zawodowymi technicznymi i artystycznymi, a także kształcącymi specjalistów m.in. z zakresu turystyki i służb medycznych.

Warunkiem podjęcia nauki na wyższej uczelni jest zdanie państwowych egzaminów (*Exames nacionais*). Kandydaci na studia, którzy ukończyli 23 lata, a nie

ukończyli szkoły średniej, aby dostać się na studia, muszą zdać egzaminy przed specjalną komisją państwową (*Exame Extraordinario de Avaliação de Capacidade para Acesso ao Ensino Superior*). Niektóre uczelnie politechniczne wymagają też od kandydatów na studia doświadczenia w pracy zawodowej, zgodnie z obranym kierunkiem studiów.

Bazę szkolnictwa państwowego Portugalii tworzy 13 uniwersytetów i 17 politechnik, 2 instytuty o randze uniwersytetu, 3 niezintegrowane wyższe szkoły pielęgniarskie (w Coimbrze, Lizbonie i Porto) oraz 6 wyższych szkół wojskowych i policyjnych (tab. 1, tab. 2). Korzystne warunki dla szybkiego rozwoju szkolnictwa prywatnego (tab. 3) nastąpiły wraz z liberalizacją przepisów dotyczących wyższych szkół niepublicznych w połowie lat 80. XX w. W roku 1984 istniało w Portugalii tylko 6 uczelni prywatnych między innymi Uniwersytet Katolicki w Lizbonie (*Universidade Católica Portuguesa*), kilka lat później było ich już ponad 70, a pod koniec XX wieku – 132 (Rabczuk 2000). Obecnie, po 30-tu latach rozwoju, prywatne wyższe uczelnie stanowią ponad 40% ogółu szkół wyższych Portugalii (ryc. 1), a uczęszcza do nich ponad 23% ogółu studiujących (ryc. 2).

Tab. 1. Szkolnictwo wyższe w Portugalii. Uniwersytety państwowe

Uniwersytet (Universidade)	Lokalizacja	Rok założenia	Liczba studentów w tys. (rok)	Stopień kształcenia – liczba kierunków			
				Studia I stopnia licencjackie Licentatura	Studia II stopnia magisterskie Mestrado	Studia jednolite Mestrado integrado	Studia III stopnia doktoranckie Doutorado
Uniwersytet Azorów (<i>Universidade dos Açores</i>)	Ponta Delgada, Horta Angra do Heroísmo	1976	3,5 (2011)	28	17	–	6
Uniwersytet Algarve (<i>Universidade do Algarve</i>)	Faro	1979	9,0 (2013)	19	76	5	23
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)	Aveiro, Águeda, Oliveira de Azeméis	1973	13,2 (2011)	58	40	–	25
Uniwersytet Beira Interior (<i>Universidade da Beira Interior</i>)	Covilhã	1979	7,1 (2011)	31	48	5	30
Uniwersytet w Coimbrze (<i>Universidade de Coimbra</i>)	Coimbra	1290	23,1 (2011)	50	125	22	89

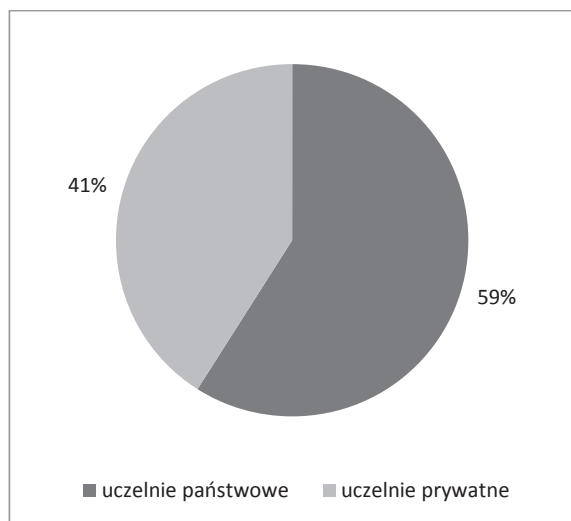
Uniwersytet w Évora (<i>Universidade de Évora</i>)	Évora	1559 wznowiony 1973	10,5 (2011)	34	70	3	32
Uniwersytet Lizboński (<i>Universidade de Lisboa</i>)	Lisboa	1911	48,1 (2013)	85	243	16	118
Uniwersytet na Maderze (<i>Universidade da Madeira</i>)	Funchal	1988	3,1 (2013)	22	14	12	9
Uniwersytet Minho (<i>Universidade do Minho</i>)	Braga, Guimarães	1973	17,3 (2011)	49	123	17	20
Nowy Uniwersytet w Lizbonie (<i>Universidade Nova de Lisboa</i>)	Lisboa	1987	17,5 (2011)	25	100	17	132
Uniwersytet w Porto (<i>Universidade do Porto</i>)	Porto	1911	32,0 (2012)	35	139	18	95
Uniwersytet Techniczny w Lizbonie (<i>Universidade Técnica de Lisboa</i>)	Lisboa	1930	24,2 (2011)	Połączenie z Uniwersytetem Lizbońskim (<i>Universidade de Lisboa</i>) w 2013			
Uniwersytet Trás-os-Montes i Alto Douro (<i>Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro</i>)	Vila Real, Chaves, Miranda do Douro	1986	7,7 (2013)	39	37	–	18
Uniwersytet Aberta (<i>Universidade Aberta</i>)	Zdalne nauczanie	1988	13,2 (2011)	15	23	–	6

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 2. Szkolnictwo wyższe w Portugalii. Politechniki państwowe

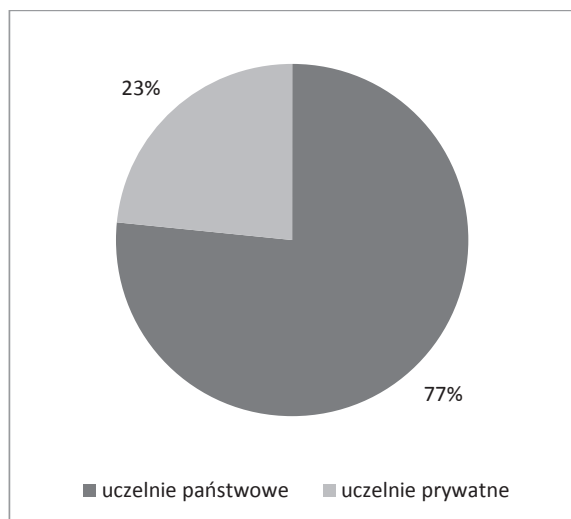
Instytut Politechniczny (<i>Instituto Politécnico</i>)	Lokalizacja	Rok założenia	Liczba studentów w tys. (rok)	Stopień kształcenia – liczba kierunków			
				Studia I stopnia licencjackie <i>Licenciatura</i>	Studia II stopnia magisterskie <i>Mestrado</i>	Studia jednolite <i>Mestrado integrado</i>	Studia III stopnia doktoranckie <i>Doutorado</i>
<i>Instituto Politécnico da Guarda</i>	Guarda	1980	3,5 (2013)	16	20	-	-
<i>Instituto Politécnico de Beja</i>	Beja	1979	3,5 (2011)	21	11	-	-
<i>Instituto Politécnico de Bragança</i>	Bragança	1983	7,0 (2012)	43	38	-	-
<i>Instituto Politécnico de Castelo Branco</i>	Castelo Branco	1980	4,4 (2010)	33	32	-	-
<i>Instituto Politécnico de Coimbra</i>	Coimbra	1988	10,6 (2011)	51	56	-	-
<i>Instituto Politécnico de Leiria</i>	Leiria	1984	11,6 (2012)	47	30	-	-
<i>Instituto Politécnico de Lisboa</i>	Lisboa	1986	14,5 (2011)	38	50	-	-
<i>Instituto Politécnico de Portalegre</i>	Portalegre	1980	2,6 (2011)	23	20	-	-
<i>Instituto Politécnico de Santarém</i>	Santarém	1979	3,3 (2012)	22	29	-	-
<i>Instituto Politécnico de Setúbal</i>	Setúbal	1981	6,5 (2011)	27	24	-	-
<i>Instituto Politécnico de Tomar</i>	Tomar	1973	3,0 (2013)	21	21	-	-
<i>Instituto Politécnico de Viana do Castelo</i>	Viana do Castelo	1980	7,0 (2013)	29	39	-	-
<i>Instituto Politécnico de Viseu</i>	Viseu	1979	7,0 (2012)	37	29	-	-
<i>Instituto Politécnico do Cávado e do Ave</i>	Barcelos	1994	1,4 (2010)	9	9	-	-
<i>Instituto Politécnico do Porto</i>	Porto	1985	17,0 (2011)	71	64	-	-
Wyższa Szkoła Morska im. Infanta Henryka (<i>Escola Superior Náutica Infante D. Henrique</i>)	Oeiras	1924	1,1 (2011)	5	4	-	-
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Estoril (<i>Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estoril</i>)	Estoril	1991	1,1 (2013)	5	8	-	+

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 1. Państwowe i prywatne wyższe uczelnie Portugalii – udziały procentowe (2011)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Anuário Estatístico de Portugal (Statistical Yearbook of Portugal 2012; Edição 2013)

Ryc. 2. Studenci uczelni państwowych i prywatnych w Portugalii – udziały procentowe (2011)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Anuário Estatístico de Portugal (Statistical Yearbook of Portugal 2012; Edição 2013)

Profil kształcenia jest zróżnicowany. Na uniwersytetach większy nacisk kładzie się na przygotowanie teoretyczne oraz badania naukowe, dlatego wykładanych jest więcej przedmiotów z zakresu teorii oraz metodyki prowadzenia prac badawczych.

Politechniki mają za zadanie przede wszystkim przygotowanie do zawodu, proponowanych jest więc więcej kursów praktycznych, a programy studiów są krótsze (Seredyńska 2005).

Do najczęściej prowadzonych kierunków studiów na uniwersytetach należą: historia i archeologia, lingwistyka, prawo, psychologia, biologia, fizyka, matematyka, architektura, ekonomia, socjologia oraz nauki medyczne, farmacja i weterynaria.

Politechniki, zwłaszcza prywatne, zakładane były licznie w latach 80. XX w., w związku z przemianami politycznymi i gospodarczymi Portugalii oraz potrzebą intensywnego kształcenia kadr dla gospodarki, szkolnictwa, potrzeb opieki medycznej i socjalnej. Takie profile kształcenia utrzymywane są nadal. Wszędzie kładzie się nacisk na opiekę medyczną, zwłaszcza kształcenie średniego personelu medycznego, popularna jest gerontologia i opieka socjalna. Prowadzone są też kierunki artystyczne, takie jak sztuki plastyczne, muzyka i film. Inne popularne kierunki to marketing i zarządzanie, rachunkowość, rolnictwo, turystyka i sport, wzornictwo a także nauczanie początkowe.

Na uniwersytetach kierunki studiów i kierunki prowadzonych badań naukowych przypisane są wydziałom (fakultetom), na politechnikach częstą praktyką jest powoływanie kilku szkół o określonych profilach (np. szkoły rolnicze, medyczne, artystyczne, handlowe itp.), działających często poza macierzystym ośrodkiem, w którym mieści się główna siedziba uczelni. Na przykład pięć szkół wchodzących w skład Instytutu Politechnicznego w Viana do Castelo mieści się w trzech miastach: *Escola Superior de Educação*, *Escola Superior de Tecnologia e Gestão* i *Escola Superior de Enfermagem* w Viana do Castelo, *Escola Superior Agrária* w Ponte de Lima, *Escola Superior de Ciências Empresariais* w Valença.

Nauka na studiach jest odpłatna, ale czesne na uczelniach państwowych jest znacznie niższe niż na uczelniach prywatnych. Cenę ustalają uczelnie, w zależności od specyfiki kierunku. Przykładowo rok studiów licencjackich z geografii na państwowym uniwersytecie w Coimbrze kosztuje około 1000 euro (2013).

Cykle kształcenia w szkołach wyższych. System oceniania

W Portugalii studia wyższe są, podobnie jak w Polsce, trzystopniowe: studia I stopnia – *licenciatura* – licencjackie, studia II stopnia – *mestrado* – magisterskie, III stopnia – *doutorado* – doktoranckie. Najniższy uzyskiwany stopień przed przyjęciem systemu bolońskiego to *bacharel*, upoważniający do wykonywania określonych zawodów. Kończąc naukę po 3 latach (politechnika) lub 4 latach (uniwersytet) absolwenci mogą uzyskać tytuł licencjata (*licenciado*), po dalszych 1,5–2 latach tytuł magistra (*mestre*), kolejne 3 lata nauki zakończone obroną pracy doktorskiej dają tytuł doktora (*doutor*). Na niektórych kierunkach pozostawiono jednolite studia magisterskie (*mestrado integrado*), choć wywołuje to wiele dyskusji (Barata-Salgueiro, Cachinho 2010).

Pełny cykl kształcenia ma miejsce na uniwersytetach. Politechniki prowadzą I i II stopień studiów, nie ma stopnia III (doktor), ale często są prowadzone kursy specjalistyczne. Na wielu kierunkach realizowane są też studia podyplomowe (*POS-graduações*).

Każdy stopień kształcenia kończy się napisaniem pracy dyplomowej.

Na stopień *licenciado* wymaganych jest uzyskanie 180–240 punktów kredytowych (ECTS), na stopień *mestre* 90–120 punktów, na studiach jednolitych (*mestrado integrado*) jest to 300–360 punktów łącznie za wszystkie kursy.

System oceniania opiera się na 20 punktowej skali. Na studiach I i II stopnia (*licenciatura* i *mestrado*) oceny za naukę przyznawane są od 0 do 20, przy czym do zdania – zaliczenia przedmiotu konieczne jest uzyskanie oceny co najmniej 10. Oceną doskonałą jest 20. Oceny na studiach doktoranckich opierają się na zasadach ustalanych przez uniwersytety.

Wiodące ośrodki akademickie

Tradycje kształcenia akademickiego w Portugalii sięgają XIII wieku. Najstarszy w kraju uniwersytet istnieje w Coimbrze. Założono go w 1290 roku w Lizbonie, w 1308 roku został przeniesiony do Coimbrzy. Należy do najstarszych uczelni europejskich, mieszcząc się w pierwszej 20-tce powstających w średniowiecznej Europie uniwersytetów. Przez kilkaset lat była to jedyna instytucja kształcenia akademickiego w Portugalii. W roku 2013 Uniwersytet w Coimbrze został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego UNESCO. Obecnie Coimbra jest nadal ważnym ośrodkiem akademickim. Uniwersytet (*Universidade de Coimbra*) ma 8 wydziałów (nauk humanistycznych, ścisłych, prawa, ekonomii, psychologii i pedagogiki, wychowania fizycznego, medycyny, farmacji), na których kształcą się ponad 23 tys. studentów. Miejskowa politechnika kształci ponad 10 tys. studentów, działają też trzy uczelnie prywatne.

Jednak największymi ośrodkami akademickimi Portugalii są obecnie Lizbona i Porto. W Lizbonie działa największy w kraju uniwersytet *Universidade de Lisboa*, powstały w 2013 r. z połączenia „starego” Uniwersytetu Lizbońskiego (założonego w 1911 r.) i Lizbońskiego Uniwersytetu Technicznego (założonego w 1930 r.). W strukturze Uniwersytetu Lizbońskiego jest obecnie 18 wydziałów i instytutów badawczych a kształcą się w nim ponad 45 tys. studentów. W stolicy na trzech największych uczelniach państwowych studiuje ponad 56 tys. studentów, a działają tu jeszcze 32 uczelnie prywatne.

Na Uniwersytecie w Porto (*Universidade do Porto*), jednej z największych uczelni Portugalii, istnieje 13 wydziałów (humanistyczny, prawa, ekonomii, psychologii i nauk o edukacji, architektury, nauk ścisłych, inżynierii, sztuk pięknych, odżywiania i nauk o żywieniu, sportu, medycyny, stomatologii, farmacji) oraz Instytut Nauk Biomedycznych i Szkoła Biznesu. W Porto na uniwersytecie i państwowej politechnice studiuje 49 tys. studentów, funkcjonują też 22 uczelnie prywatne. Połowa wszystkich portugalskich instytucji szkolnictwa wyższego mieści się w tych dwóch miastach – Lizbonie i Porto.

Wymiana międzynarodowa

Wspieraniu współpracy międzynarodowej w dziedzinie edukacji służy uruchomiony przez Unię Europejską i realizowany w szkołach wyższych Lifelong Learning Programme, będący od roku 2007 kontynuacją programów edukacyjnych Sokrates

I (1995–2000) i Sokrates II (2000–2006), w tym program Erasmus, a od 2014 r. Erasmus+ przewidziany na lata 2014–2020 (Tracz 2013; Erasmus+ 2014). Mimo wielkiej popularności programu Erasmus, studenci portugalscy korzystali chętnie także z innych programów, jak Edulink (przystąpiło do niego 79 krajów afrykańskich, rejonu Karaibów i Azji oraz 28 krajów Unii Europejskiej) czy Jean Monnet Programme (uruchomiony w 1989 roku, zrzeszający 72 kraje).

Wprowadzone punkty ECTS w ramach Deklaracji Bolońskiej, pozwalają Portugalczynom odbywać część studiów poza krajem, a uczelniom przyjmować studentów z zagranicy. Studenci zagraniczni stanowią ok. 2,5% ogółu studiujących. Wymiana międzynarodowa obejmuje również pracowników naukowych, a od kilku lat, także pracowników uczelni nie będących nauczycielami akademickimi.

Studenci zagraniczni podejmują studia na wyższych uczelniach Portugalii najchętniej w ramach programu Erasmus. Najczęściej wybieranymi ośrodkami akademickimi na studia przez studentów z zagranicy są wyższe uczelnie Coimbrzy, Lizbony i Porto. Przyjezdni studenci powinni wykazać się znajomością języka portugalskiego, dla chętnych są organizowane specjalne kursy językowe. Przygotowywane są także materiały wprowadzające obcokrajowców w krąg kultury portugalskiej (Martins 2012).

Oferta edukacyjna z zakresu geografii i geologii

Na niewielu portugalskich uniwersytetach funkcjonuje geografia jako kierunek studiów (tab. 3).

Tab. 3. Kierunek geografia na państwowych uniwersytetach Portugalii.

Uczelnia, wydział	Kierunek studiów	Liczba miejsc rekrutacja 2013/2014
Uniwersytet w Coimbrze – Wydział Humanistyczny (<i>Universidade de Coimbra – Faculdade de Letras</i>)	geografia	74
Uniwersytet w Evorze – Szkoła Nauk Ścisłych i Techniki (<i>Universidade de Évora – Escola de Ciências e Tecnologia</i>)	geografia	20
Uniwersytet Lizboński – Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej (<i>Universidade de Lisboa – Instituto de Geografia e Ordenamento do Território</i>)	geografia	105
Uniwersytet w Porto – Wydział Humanistyczny (<i>Universidade do Porto – Faculdade de Letras</i>)	geografia	74
Uniwersytet Minho (<i>Universidade do Minho</i>)	geografia i planowanie regionalne	40
Nowy Uniwersytet Lizboński – Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych (<i>Universidade Nova de Lisboa – Faculdade de Ciências Sociais e Humanas</i>)	geografia i planowanie regionalne	62

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z oficjalnej strony DGES – *Direcção Geral de Ensino Superior*

Kierunek ten prowadzą uniwersytety w: Lizbonie (*Universidade de Lisboa i Universidade Nova de Lisboa*), Coimbrze (*Universidade de Coimbra*), Évorze (*Universidade de Évora*), Porto (*Universidade do Porto*) i Uniwersytet Minho (*Universidade do Minho*).

Geologię studiować można na tych samych uniwersytetach, a także na uniwersytecie w Aveiro (*Universidade de Aveiro*), Uniwersytecie Trás-os-Montes e Alto Douro (*Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro*) oraz w Instytucie Politechnicznym w Porto (*Instituto Politécnico do Porto*) (tab. 4).

Tab. 4. Kształcenie z zakresu geologii na uczelniach państwowych Portugalii

Uczelnia, wydział	Kierunek studiów	Liczba miejsc rekrutacja 2013/2014
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)	biologia i geologia	25
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)	inżynieria geologiczna	20
Uniwersytet w Coimbrze – Wydział Nauk Ścisłych i Techniki (<i>Universidade de Coimbra – Faculdade de Ciências e Tecnologia</i>)	geologia	30
Uniwersytet w Evorze – Szkoła Nauk Ścisłych i Techniki (<i>Universidade de Évora – Escola de Ciências e Tecnologia</i>)	geologia	20
Uniwersytet Lizboński – Wydział Nauk Ścisłych (<i>Universidade de Lisboa – Faculdade de Ciências</i>)	geologia	100
Uniwersytet Techniczny w Lizbonie – Wyższy Instytut Techniki (<i>Universidade Técnica de Lisboa – Instituto Superior Técnico</i>) (włączony do Uniwersytetu Lizbońskiego w 2013 r.)	inżynieria geologiczna i górnicza	20
Nowy Uniwersytet w Lizbonie – Wydział Nauk Ścisłych i Techniki (<i>Universidade Nova de Lisboa – Faculdade de Ciências e Tecnologia</i>)	inżynieria geologiczna	24
Uniwersytet Minho (<i>Universidade do Minho</i>)	geologia (studia wieczorowe)	30
Uniwersytet Minho (<i>Universidade do Minho</i>)	biologia i geologia	60
Uniwersytet w Porto – Wydział Nauk Ścisłych (<i>Universidade do Porto – Faculdade de Ciências</i>)	geologia	29
Uniwersytet w Porto – Wydział Inżynierii (<i>Universidade do Porto – Faculdade de Engenharia</i>)	inżynieria górnicza i geośrodowiskowa	20
Uniwersytet Trás-os-Montes e Alto Douro – Szkoła Nauk o Życiu i Środowisku (<i>Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro – Escola de Ciências da Vida e do Ambiente</i>)	biologia i geologia	20
Instytut Politechniczny w Porto – Wyższa Szkoła Inżynierii w Porto (<i>Instituto Politécnico do Porto – Instituto Superior de Engenharia do Porto</i>)	inżynieria geotechniczna i geośrodowiskowa	28

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z oficjalnej strony DGES – *Direcção Geral de Ensino Superior*

Więcej szkół wyższych, zwłaszcza instytutów politechnicznych, prowadzi kierunki bliskie geografii, na których przedmioty geograficzne są w programie studiów

(tab. 5), jak np. ochrona środowiska lub turystyka. Z podstawami geografii ekonomicznej zapoznają się np. słuchacze przedsiębiorczości, handlu i zarządzania.

Tab. 5. Kierunki mające w programach studiów przedmioty geograficzne

Uczelnia, wydział	Kierunek studiów	Liczba miejsc rekrutacja 2013/2014
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)	meteorologia, oceanografia i geofizyka	23
Uniwersytet Lizboński – Wydział Nauk Ścisłych (<i>Universidade de Lisboa – Faculdade de Ciências</i>)		25
Uniwersytet Algarve – Wydział Nauk Ścisłych i Techniki (<i>Universidade do Algarve – Faculdade de Ciências e Tecnologia</i>)	nauki o morzu	20
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)		21
Uniwersytet Lizboński – Wydział Nauk Ścisłych (<i>Universidade de Lisboa – Faculdade de Ciências</i>)	inżynieria geodezyjna	30
Uniwersytet Lizboński – Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej (<i>Universidade de Lisboa – Instituto de Geografia e Ordenamento do Território</i>)	planowanie przestrzenne i zarządzanie	45
Uniwersytet Lizboński – Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej (<i>Universidade de Lisboa – Instituto de Geografia e Ordenamento do Território</i>)		45
Uniwersytet Azorów w Ponta Delgada (<i>Universidade dos Açores – Ponta Delgada</i>)	turystyka	26
Uniwersytet w Aveiro (<i>Universidade de Aveiro</i>)		23
Uniwersytet w Evorze – Szkoła Nauk Społecznych (<i>Universidade de Évora – Escola de Ciências Sociais</i>)		27
Uniwersytet Trás-os-Montes i Alto Douro – Szkoła Nauk Humanistycznych i Społecznych w Chaves (<i>Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro – Escola de Ciências Humanas e Sociais – Chaves</i>)		36
Instytut Politechniczny w Beja – Wyższa Szkoła Technologii i Zarządzania (<i>Instituto Politécnico de Beja – Escola Superior de Tecnologia e de Gestão</i>)		36
Instytut Politechniczny w Braganicy – Szkoła Komunikacji, Zarządzania i Turystyki w Mirandeli (<i>Instituto Politécnico de Bragança – Escola Superior de Comunicação, Administração e Turismo de Mirandela</i>)		45
Instytut Politechniczny w Coimbrze – Wyższa Szkoła Edukacji w Coimbrze (<i>Instituto Politécnico de Coimbra – Escola Superior de Educação de Coimbra</i>)		41 + 22 studia wieczorowe
Uniwersytet Algarve – Wyższa Szkoła Zarządzania, Hotelarstwa i Turystyki (<i>Universidade do Algarve – Escola Superior de Gestão, Hotelaria e Turismo</i>)		55
Uniwersytet Algarve – Wyższa Szkoła Zarządzania, Hotelarstwa i Turystyki w Portimão (<i>Universidade do Algarve – Escola Superior de Gestão, Hotelaria e Turismo – Portimão</i>)		30

Instytut Politechniczny w Portalegre – Wyższa Szkoła Edukacji (<i>Instituto Politécnico de Portalegre – Escola Superior de Educação</i>) I		23
Instytut Politechniczny w Viana do Castelo – Wyższa Szkoła Technologii i Zarządzania (<i>Instituto Politécnico de Viana do Castelo – Escola Superior de Tecnologia e Gestão</i>)		45 + 34 studia wieczorowe
Instytut Politechniczny w Leiria – Wyższa Szkoła Turystyki i Technologii Morskiej w Peniche (<i>Instituto Politécnico de Leiria – Escola Superior de Turismo e Tecnologia do Mar de Peniche</i>)	turystyka cd.	36
Instytut Politechniczny w Viseu – Wyższa Szkoła Technologii i Zarządzania w Viseu (<i>Polytechnic Instituto Politécnico de Viseu – Escola Superior de Tecnologia e Gestão de Viseu</i>)		41
Instytut Politechniczny w Leiria – Wyższa Szkoła Turystyki i Technologii Morskiej w Peniche (<i>Instituto Politécnico de Leiria – Escola Superior de Turismo e Tecnologia do Mar de Peniche</i>)	zarządzanie turystyką i hotelarstwem	50 + 28 studia wieczorowe
Instytut Politechniczny w Leiria – Wyższa Szkoła Turystyki i Technologii Morskiej w Peniche (<i>Instituto Politécnico de Leiria – Escola Superior de Turismo e Tecnologia do Mar de Peniche</i>)	marketing turystyczny	35 + 20 zdalne nauczanie
Instytut Politechniczny w Leiria – Wyższa Szkoła Turystyki i Technologii Morskiej w Peniche (<i>Instituto Politécnico de Leiria – Escola Superior de Turismo e Tecnologia do Mar de Peniche</i>)	animacja turystyczna	23
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Estriol (<i>Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estriol</i>)	zarządzanie turystyką	60 + 45 studia wieczorowe
Instytut Politechniczny w Tomar – Wyższa Szkoła Zarządzania w Tomar (<i>Instituto Politécnico de Tomar – Escola Superior de Gestão de Tomar</i>)	zarządzanie turystyką i kulturą	27
Instytut Politechniczny w Viseu – Wyższa Szkoła Technologii i Zarządzania w Lamego (<i>Instituto Politécnico de Viseu – Escola Superior de Tecnologia e Gestão de Lamego</i>)	zarządzanie turystyką, kulturą i dziedzictwem	23
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Estriol (<i>Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estriol</i>)	zarządzanie wypoczynkiem i animacja turystyczna	40 + 40 studia wieczorowe
Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki w Estriol (<i>Escola Superior de Hotelaria e Turismo do Estriol</i>)	informacja turystyczna	50
Instytut Politechniczny w Castelo Branco – Wyższa Szkoła Zarządzania w Idanha-a-Nova (<i>Instituto Politécnico de Castelo Branco – Escola Superior de Gestão de Idanha-a-Nova</i>)	zarządzanie turystyką	27
Instytut Politechniczny w Santarem – Wyższa Szkoła Sportowa w Rio Maior (<i>Instituto Politécnico de Santarém – Escola Superior de Desporto de Rio Maior</i>)	sport i turystyka aktywna	27
Instytut Politechniczny w Guardzie – Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa (<i>Instituto Politécnico da Guarda – Escola Superior de Turismo e Hotelaria</i>)	turystyka i rekreacja	27
Uniwersytet w Coimbrze – Wydział Humanistyczny (<i>Universidade de Coimbra – Faculdade de Letras</i>)	turystyka, rekreacja i dziedzictwo	28

Instytut Politechniczny w Coimbrze – Wyższa Szkoła Rolnicza w Coimbrze (<i>Instituto Politécnico de Coimbra – Escola Superior Agrária de Coimbra</i>)	ekoturystyka	32
Uniwersytet Azorów w Ponta Delgada (<i>Universidade dos Açores – Ponta Delgada</i>)	nauczanie w szkole podstawowej i średniej	20
Uniwersytet w Aveiro (<i>University of Aveiro</i>)		48
Uniwersytet w Evorze – Szkoła Nauk Społecznych (<i>Universidade de Évora – Escola de Ciências Sociais</i>)		20
Uniwersytet w Minho (<i>Universidade do Minho</i>)		48
Uniwersytet Tras-os-Montes i Alto Douro – Szkoła Nauk Humanistycznych i Społecznych (<i>Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro – Escola de Ciências Humanas e Sociais</i>)		28
Uniwersytet na Maderze (<i>Universidade da Madeira</i>)		20
Instytut Politechniczny w Beja – Wyższa Szkoła Edukacji (<i>Instituto Politécnico de Beja – Escola Superior de Educação</i>)		20
Instytut Politechniczny w Braganicy – Wyższa Szkoła Edukacji w Braganicy (<i>Instituto Politécnico de Bragança – Escola Superior de Educação de Bragança</i>)		51
Instytut Politechniczny w Castelo Branco – Wyższa Szkoła Edukacji w Castelo Branco (<i>Instituto Politécnico de Castelo Branco – Escola Superior de Educação de Castelo Branco</i>)		38
Instytut Politechniczny w Coimbrze – Wyższa Szkoła Edukacji w Coimbrze (<i>Instituto Politécnico de Coimbra – Escola Superior de Educação de Coimbra</i>)		48
Uniwersytet Algarve – Wyższa Szkoła Edukacji i Komunikacji (<i>Universidade do Algarve – Escola Superior de Educação e Comunicação</i>)		24
Instytut Politechniczny w Guarda – Wyższa Szkoła Edukacji, Komunikacji i Sportu (<i>Instituto Politécnico da Guarda – Escola Superior de Educação, Comunicação e Desporto</i>)		25
Instytut Politechniczny w Leiria – Wyższa Szkoła Edukacji i Nauk Społecznych (<i>Instituto Politécnico de Leiria – Escola Superior de Educação e Ciências Sociais</i>)		41 + 20 zdalne kształcenie
Instytut Politechniczny w Lizbonie – Wyższa Szkoła Edukacji w Lizbonie (<i>Instituto Politécnico de Lisboa – Escola Superior de Educação de Lisboa</i>)		85 + 20 studia wieczorowe
Instytut Politechniczny w Portalegre – Wyższa Szkoła Edukacji (<i>Instituto Politécnico de Portalegre – Escola Superior de Educação</i>)		22
Instytut Politechniczny w Santarem – Wyższa Szkoła Edukacji w Santarem (<i>Instituto Politécnico de Santarém – Escola Superior de Educação de Santarém</i>)	38	
Instytut Politechniczny w Setubal – Wyższa Szkoła Edukacji (<i>Instituto Politécnico de Setúbal – Escola Superior de Educação</i>)	45	
Instytut Politechniczny w Viana do Castelo – Wyższa Szkoła Edukacji (<i>Instituto Politécnico de Viana do Castelo – Escola Superior de Educação</i>)	51	
Instytut Politechniczny w Viseu – Wyższa Szkoła Edukacji w Viseu (<i>Instituto Politécnico de Viseu – Escola Superior de Educação de Viseu</i>)	45	

Uniwersytet Minho (<i>Universidade do Minho</i>)	edukacja	47
Uniwersytet w Coimbrze – Wydział Psychologii i Nauk o Wychowaniu (<i>Universidade de Coimbra – Faculdade de Psicologia e de Ciências da Educação</i>)	kształcenie w zakresie przedmiotów ścisłych	70
Uniwersytet Lizboński – Instytut Edukacji (<i>Universidade de Lisboa – Instituto de Educação</i>)		76
Uniwersytet w Porto – Wydział Psychologii i Nauk o Edukacji (<i>Universidade do Porto – Faculdade de Psicologia e de Ciências da Educação</i>)		54
Uniwersytet na Maderze (<i>Universidade da Madeira</i>)		26

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z oficjalnej strony DGES – *Direcção Geral de Ensino Superior*

Szkoły wyższe prowadzą też odległe od geografii kierunki studiów, które w swoich programach zawierają kursy tematyczne z geografii lub geologii (obowiązkowe lub do wyboru), jako przedmioty pomocnicze, przydatne studentom w przyswojeniu wiedzy ze swojej dziedziny, jak np. zajęcia z mineralogii dla studentów sztuk plastycznych lub geografia gleb na kierunkach rolniczych. Geografia jest jednym z przedmiotów w ramach przygotowania do zawodu nauczyciela w szkole podstawowej i średniej – studenci poznają podstawy geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej, ze szczególnym uwzględnieniem geografii Portugalii.

Geografię można studiować między innymi na Uniwersytecie w Coimbrze. Prowadzone są na tej uczelni studia I, II i III stopnia. W ciągu trzech pierwszych lat nauki czas poświęcony studiowaniu przeliczono na 180 punktów ECTS. Na kierunku geografia z historią, ze specjalizacjami z geografii fizycznej i ekonomicznej, program studiów, w zakresie kształcenia geograficznego, przewiduje jako przedmioty obowiązkowe (mające po 5 punktów kredytowych) te:

- z zakresu geografii fizycznej: wstęp do geografii fizycznej, klimatologię, geomorfologię strukturalną, hydrologię, ekologię, geografję fizyczną Portugalii, geografję Europy, kartografię, seminaria dyplomowe z geografii fizycznej,
- z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej: wstęp do geografii społeczno-ekonomicznej, geografję ludności, geografję ekonomiczną, geografję miast, geografję przemysłu, geografję transportu i komunikacji, geografję społeczno-ekonomiczną Portugalii oraz statystykę stosowaną w geografii, teledetekcję i Geograficzne Systemy Informacyjne, seminarium dyplomowe z geografii społeczno-ekonomicznej.

Opcjonalnie można wybrać z geografii fizycznej kursy: środowisko górskie w Portugalii, geografia regionów krasowych, geografia zasobów naturalnych; z geografii społeczno-ekonomicznej: geografia polityczna, geografia polityczna i organizacje międzynarodowe, geografia zdrowia, geografia wypoczynku, geografia kultury, geografia rozwoju regionalnego, polityka globalnego rozwoju.

Przy wyborze wariantu specjalizacji z geografii fizycznej dodatkowo obowiązują kursy: kartografia, synoptyka, geomorfologia strukturalna, geomorfologia dynamiczna, geografia Europy, środowisko wybrzeży, geografia zagrożeń i klęsk żywiołowych, fitogeografia a także wstęp do geografii społeczno-ekonomicznej oraz teoria i metodologia geografii, geografia ekonomiczna, geografia społeczna, opcjonalnie: środowisko górskie Portugalii, geografia regionów krasowych, geografia zasobów naturalnych.

Przy wyborze wariantu specjalizacji z geografii społeczno-ekonomicznej dodatkowymi kursami obowiązkowymi są: kartografia, synoptyka, geomorfologia strukturalna, geomorfologia dynamiczna, geografia Europy, geografia kultury, geografia fizyczna Portugalii i geografia społeczno-ekonomiczna Portugalii, wstęp do geografii społeczno-ekonomicznej oraz teoria i metodologia geografii, geografia ekonomiczna, geografia społeczna, a do wyboru: geografia polityczna i organizacje międzynarodowe, geografia wypoczynku, geografia turystyki oraz polityka globalnego rozwoju.

Podjmując studia magisterskie student ma do wyboru geografię fizyczną, środowiska i planowanie przestrzenne lub geografę społeczno-ekonomiczną. W ramach obu specjalizacji prowadzone są kursy (każdy 7,5 punktów ECTS): podstawy planowania przestrzennego, rozwój regionalny i planowanie przestrzenne, podstawy fizyczne i ekonomiczne planowania, metody statystyczne w planowaniu, procesy morfodynamiczne, zagrożenia naturalne w planowaniu przestrzennym, analiza krajobrazu, geografia zdrowia.

Studia III stopnia (doktoranckie) prowadzone są z zakresu geografii fizycznej i z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej, trwają 4 lata, przeznaczone są na przygotowanie rozprawy doktorskiej, studenci mają też obowiązek uczestniczenia w wykładach monograficznych.

Studia z geologii, m.in. na Wydziale Nauk Ścisłych Uniwersytetu Lizbońskiego, prowadzone są jako studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie.

Studia licencjackie trwają 8 semestrów, trzeba zgromadzić 240 punktów ECTS, a przedmioty obowiązujące z nauk geologicznych to: podstawy geologii, mineralogia i krystalografia, kartografia geologiczna i teledetekcja, geologia strukturalna, petrografia skał osadowych, magmowych i metamorficznych, paleontologia, także przedmiot geologia a społeczeństwo oraz metody statystyczne, geochemia i geofizyka (wszystkie po 6 punktów ECTS). Po II roku studiów trzeba dokonać wyboru specjalizacji: geologia ogólna (z przedmiotami: metody obliczeniowe w geologii, stratygrafia, geologia historyczna, procesy brzegowe, wprowadzenie do mechaniki górotworu a także geomorfologia i geologiczne systemy informacyjne); geologia stosowana i środowisko przyrodnicze (przedmioty: mechanika gruntów, hydrogeologia, badania geotechniczne, wprowadzenie do geologii i geomorfologii Portugalii, geologia inżynierska, morfodynamika wybrzeża, poszukiwanie i eksploatacja wód podziemnych, zagrożenia geologiczne, skały i minerały przemysłowe) oraz geologia i zasoby naturalne (przedmioty: geologia morza, zasoby mineralne i ich oddziaływanie na środowisko, tektonika, cykle geochemiczne, geologia ropy naftowej, złoża rud, poszukiwanie surowców mineralnych).

Na studiach magisterskich, trwających 3 semestry, zgromadzić trzeba 90 punktów ECTS. Do wyboru są trzy specjalizacje: stratygrafia, sedymentologia i paleontologia; geologia strukturalna oraz geochemia, mineralogia i petrografia. Prowadzone kursy to: baseny sedymentacyjne, geologia strukturalna i tektonika, mikropaleontologia, mineralogia i krystalografia, petrografia i geodynamika, geologia obszaru ibero-atlantycznego, numeryczne i analogowe modelowanie procesów geologicznych.

Studia doktoranckie trwają 4 lata (240 punktów ECTS), doktorantów obowiązuje udział w specjalistycznych seminariach, warsztatach, kursach szkoleniowych, pracach doświadczalnych i zajęciach terenowych oraz przygotowanie rozprawy doktorskiej.

Podsumowanie

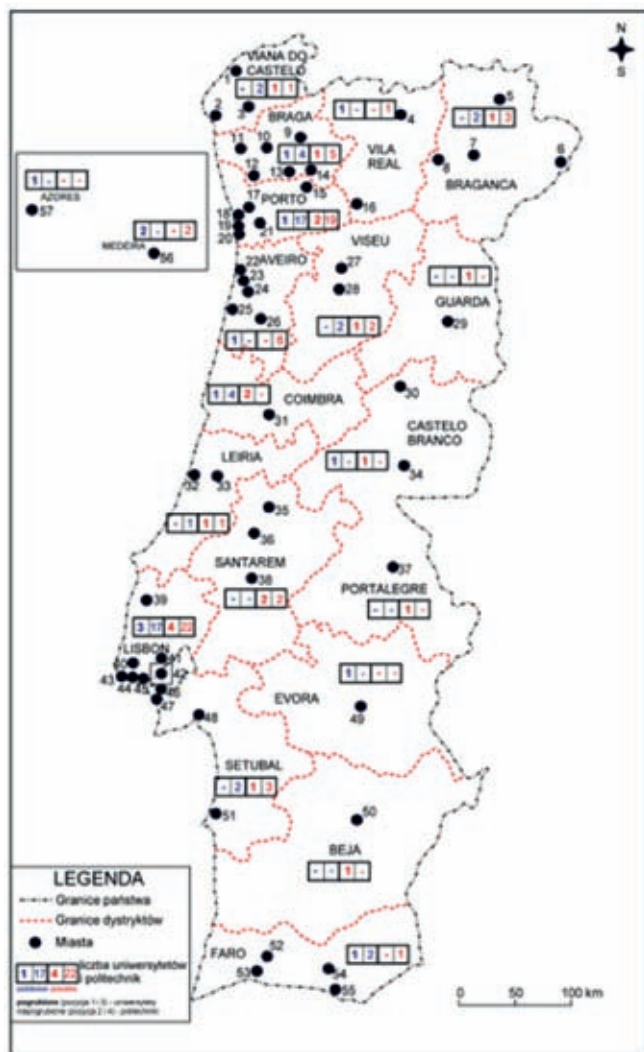
Zagadnienia związane ze szkolnictwem wyższym Portugalii stają się coraz bardziej istotne ze względu na rosnące zainteresowanie Portugalczyków podnoszeniem poziomu wykształcenia. Jak zauważa B.G. Cabrito (2001), w Portugalii istnieje coraz większe zapotrzebowanie społeczne na edukację. Równocześnie Portugalia, jako kraj bardzo atrakcyjny ze względu na położenie i warunki środowiska geograficznego, a także bogactwo dziedzictwa kulturowego, otwartość społeczeństwa i przyjazny stosunek Portugalczyków do przybyszów, stanowi coraz częstszy obiekt zainteresowania nie tylko turystów, ale i studiującej młodzieży w ramach wymiany międzynarodowej.

Bazą szkolnictwa wyższego w Portugalii są głównie państwowe i prywatne uniwersytety i politechniki, a jej uzupełnienie stanowią instytuty o randze uniwersytetów, wyższe szkoły pielęgniarskie oraz państwowe wyższe szkoły wojskowe i policyjne. Wśród istniejących dziś szkół wyższych zdecydowanie dominują uczelnie stosunkowo niedawno powstałe (lata 80. XX w.), dotyczy to zwłaszcza szkół prywatnych, głównie politechnik. Prywatne uczelnie terytorialnie „zagęszczają” sieć szkół wyższych, uzupełniają kierunki kształcenia w szkołach państwowych i odpowiadają na lokalne potrzeby. Rozwój politechnicznych kierunków kształcenia wynika z potrzeb gospodarki kraju, stąd tak wiele uczelni o profilu zawodowym. Zwraca też uwagę na nacisk kładziony na rozwój kierunków studiów odpowiadających na rosnące zapotrzebowanie na specjalistów w zakresie opieki medycznej, zwłaszcza pielęgniarskiej, gerontologicznej i opieki socjalnej. Podobnie dynamicznie rozwija się szkolnictwo w zakresie turystyki, zajmują się tym głównie politechniki państwowe.

W przestrzennym rozmieszczeniu szkół wyższych występuje ich wyraźne zagęszczenie w zachodniej części kraju, co nawiązuje do obrazu gęstości zaludnienia Portugalii.

Studia wyższe w Portugalii są trzystopniowe (licencjackie, magisterskie i doktoranckie). Pełny cykl kształcenia mają tylko uniwersytety, na politechnikach nie prowadzi się studiów doktoranckich, ale wykształcenie można uzupełniać na kursach specjalistycznych lub studiach podyplomowych. Wiodącymi ośrodkami akademickimi są Lizbona, Porto i Coimbra. W szkołach wyższych są realizowane międzynarodowe programy edukacyjne, m.in. Erasmus+, Edulink, Jean Monnet. Wymiana międzynarodowa obejmuje studentów oraz pracowników naukowych uczelni, mogą w niej brać udział także inni pracownicy, zgodnie z charakterem wykonywanej pracy.

Geografia jako kierunek studiów funkcjonuje na 6 portugalskich uniwersytetach państwowych, a geologia na 13 uniwersytetach i jednej politechnice (w Porto). Więcej szkół wyższych, bo około 30 (zwłaszcza instytutów politechnicznych), prowadzi kierunki studiów bliskie geografii. Studia geograficzne, jak zdecydowana większość obecnie prowadzonych studiów, są trzystopniowe. Na I stopniu (licencjackim) w ramach tego kierunku funkcjonują zwykle dwie specjalności: z zakresu geografii fizycznej i społeczno-ekonomicznej. Na II stopniu (magisterskim) studenci mają do wyboru specjalności: geografia fizyczna, geografia środowiska i planowanie przestrzenne lub geografia społeczno-ekonomiczna. Studenci pragnący podnosić swoje kwalifikacje w ramach pracy naukowo-badawczej mogą to robić na studiach doktoranckich (III stopień), rozwijając swoje zainteresowania zarówno w zakresie geografii fizycznej, jak i społeczno-ekonomicznej.

Ryc. 3. Ośrodki akademickie Portugalii.

Objaśnienia: 1 – Vila Nova de Cerveira, 2 – Viana do Castelo, 3 – Ponte de Lima, 4 – Chaves, 5 – Bragança, 6 – Miranda do Douro, 7 – Macedo de Cavaleiros, 8 – Mirandela, 9 – Póvoa de Lanhoso, 10 – Braga, 11 – Barcelos, 12 – Vila Nova de Famalicão, 13 – Guimarães, 14 – Fafe, 15 – Felgueiras, 16 – Vila Real, 17 – Maia, 18 – Matosinhos, 19 – Porto, 20 – Vila Nova de Gaia, 21 – Paredes, 22 – Espinho, 23 – Santa Maria de Feira, 24 – Oliveira de Azeméis, 25 – Aveiro, 26 – Águeda, 27 – Lordosa, 28 – Viseu, 29 – Guarda, 30 – Convilhã, 31 – Coimbra, 32 – Marinha Grande, 33 – Leiria, 34 – Castelo Branco, 35 – Tomar, 36 – Torres Novas, 37 – Portalegre, 38 – Santarém, 39 – Torres Vedras, 40 – Rio de Mouro, 41 – Sintra, 42 – Odivelas, 43 – Lisboa, 44 – Cascais, 45 – Estoril, 46 – Oeiras, 47 – Almada, 48 – Monte de Caparica, 49 – Setúbal, 50 – Évora, 51 – Beja, 52 – Vila Novade Santo André, 53 – Silves, 54 – Portimão, 55 – Loulé, 56 – Faro, 57 – Funchal, 58 – Ponta Delgada

Źródło: Opracowanie własne

Także studia z geologii są trzystopniowe, z możliwością wyboru wielu specjalności, jak np. geologia ogólna, geologia stosowana i środowisko przyrodnicze czy zasoby naturalne na studiach licencjackich, a stratygrafia, sedimentologia i paleontologia, geologia strukturalna lub geochemia, mineralogia i petrografia na studiach magisterskich.

Studia na wszystkich kierunkach są odpłatne, ich koszt zależy od specyfiki kierunku. Na uczelniach państwowych ten koszt jest jednak niższy niż na uczelniach prywatnych. Mimo tego około ¼ młodzieży decyduje się na podjęcie nauki w uczelniach prywatnych, zwłaszcza instytutach politechnicznych, dających szansę na szybsze zdobycie konkretnego zawodu.

Literatura/References

- Anuário Estatístico de Portugal (Statistical Yearbook of Portugal) 2012, Edição 2013.
- Barata-Salgueiro, T., Cachinho, H.A.P. (2010). Joint Degrees in Geography Higher Education: Potentialities and Constraints. *European Journal of Geography*, 1, 6–21.
- Boroń, A. (2012). System edukacji w Portugalii. W: E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk (red.), *Systemy edukacji w krajach europejskich*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 311–340.
- Cabrito, B.G. (2001). Higher Education and Equity in Portugal. *Tertiary Education and Management*, 7(1), 23–39.
- Dobrzański, R. (1985). Portugalia. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- „Erasmus+ Programme Guide”, Valid as of 1 January 2014, European Commission. Pozyskano z http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/documents/erasmus-plus-programme-guide_en.pdf
- Government of Portugal official site: <http://www.portugal.gov.pt/Portal/PT/Governos/Governos>
- Instituto Politecnico de Viseu official side: <http://www.ipv.pt/>
- Martins, C. (2012). Portuguese history storyboard. W: Silva E., Pais C., Pais L.S. (ed.), *Teaching Crossroads. 7th Erasmus Week*. Instituto Politecnico de Braganca, 145–169.
- Karpiński, W. (2003). Partnerstwo społeczne w edukacji zawodowej w Portugalii. *Nowa Edukacja Zawodowa*, 6, 9–10.
- Mosakowski, R. (2002). Szkolnictwo wyższe w Portugalii. *Forum Akademickie*, 3/2002. Pozyskano z <http://forumakad.pl/archiwum/2002/03/index.html>, dostęp 14.06.2014.
- Neave, G., Amaral, A. (ed.). (2011). *Higher Education in Portugal 1974–2009. A Nation, a Generation*. 10.1007/978-94-007-2135-7_9, Springer Science+Business Media B.V., 1–417.
- Pachociński, R. (2000). Współczesne systemy edukacyjne. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Portugal em Numeros 2012 in Figures. (2014). Estatísticas oficiais. Instituto Nacional de Estatística. Edição 2014. Pozyskano z http://www.ine.pt/ngt_server/attachfileu.jsp?lookparentBoui=214351311&att_display=n&att_download=y
- Portuguese Higher Educaion: A View From The Outside (2013). Bruksela, European University Association. Pozyskano z http://www.eua.be/Libraries/Publication/CRUP_final_pdf.sflb.ashx

- Potulicka, E. (2012), Przemiany w analizowanych krajach na tle tendencji ogólnoeuropejskich. W: E. Potulicka, D. Hildebrandt-Wypych, C. Czech-Włodarczyk (red.), *Systemy edukacji w krajach europejskich*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 483–500.
- Rabczuk, W. (1990). Szkolnictwo prywatne w wybranych krajach Europy Zachodniej. *Nowa Szkoła*, 4, 201–207.
- Rabczuk, W. (1991). Szkolnictwo prywatne w Hiszpanii i Portugalii. *Nowa Szkoła*, 2, 94–101.
- Rabczuk, W. (2000). *Szkolnictwo prywatne w świecie*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych IBE.
- Rocznik Statystyki Międzynarodowej (Yearbook of International Statistics) (2012), Warszawa: GUS
- Seredyńska, A. (2005). Zarys pedagogiki porównawczej: zagadnienia dotyczące systemów wychowania i oświaty w wybranych krajach. Kraków: Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum.
- System szkolnictwa wyższego w Polsce i Europie. *Podstawy sprawnego studiowania*. Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy, 1–20.
- The World Factbook. Europe – Portugal*. (2014). CIA. Pozyskano z https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_po.pdf
- Tracz, M. (2013). Mobility of geography students within the EU educational programmes. W: P. Charzyński, K. Donert, Z. Podgórski, R. Stańczyk (red.), *People in the move – teaching bilingual geography. Geography in European Higher Education*. t. 17, 134–142, Toruń: EUROGEO & Association of Polish Adult Educators.
- Zestawienie systemów edukacji w krajach Unii Europejskiej i EOG (2009). *National Summary Sheets*, Eurydice, opracowanie: M. Górowska-Fells, B. Płatos. Pozyskano z http://eurydice.org.pl/wp-content/uploads/2014/10/analiza_syntetyczna2.pdf
- Zgliczyński, W. (2010). Polityka edukacyjna Unii Europejskiej. *Studia BAS*, 2(22), 65–88.

Notka biograficzna o autorze: pracownik naukowo-techniczny w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w Zakładzie Dydaktyki Geografii, Zakładzie Geologii i Zakładzie Geografii Fizycznej; wykonuje prace pomocnicze w badaniach naukowych i procesie dydaktycznym oraz zajmuje się sprawozdawczością naukową Instytutu. Członek Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Krakowskiego Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Komunikacji RP.

Biographical note of author: technical and scientific worker at the Institute of Geography of the Pedagogical University in Cracow, Geography Department, Geology Department and Physical Geography Department; conducts ancillary work in scientific research and didactical process, and handles the scientific reports of the Institute. A member of the Polish Geographical Society and Polish Association of Engineers and Technicians of Transportation - Cracow Division.

Małgorzata Szelińska-Kukulak, mgr inż.
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Geografii
ul. Podchorążych 2
30–084 Kraków
Polska
mkukulak@up.krakow.pl

Notka biograficzna o autorze: dr hab., profesor Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, geograf, geomorfolog, jego publikacje naukowe dotyczą rzeźby i geologii, głównie Podhala i Bieszczadów, brał udział w kilku wyprawach naukowych w Andy Peruviańskie, współpracuje z wieloma krajowymi ośrodkami naukowo-badawczymi, członek Komisji Nauk Geograficznych oddziału Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, Komisji Neotektoniki Komitetu Badań Czwartorzędu PAN oraz Stowarzyszenia Geomorfologów Polskich.

Biographical note of author: Assistant Professor, professor for the Pedagogical University in Cracow, geomorphologist, his scientific publications regard sculpture and geology of mainly Podhale and Bieszczady regions, he took part in several scientific expeditions in the Peruvian Andes, cooperates with many national scientific-research centers, a member of the Committee on Geographical Sciences of the Polish Academy of Sciences division in Krakow, the Neotectonics Commission of the Committee on Quaternary Research of PAS and the Association of Polish Geomorphologists.

Józef Kukulak, dr hab., prof. UP
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
Instytut Geografii
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków
Polska
jkukulak@up.krakow.pl